

Mykytiuk Halyna. Motives of Crying in the Texts of Holy Scripture. The special emotional load in the text of the Bible is in the episodes that are associated with loss, death and accompanied by a complaint and a lamentation. The crying as an independent genre of Baroque is not established of the canonical Christian tradition. But there are places in the Old and the New Testament, where the tragic events and feelings are transferred to the poetics of crying. The article investigates how the archaic ceremonial of the mourning influenced the formation of sensory-imagery system of Scripture. Analyzed verbal formula display motives of crying: expression of grief and despair, symbolism for the traditional funeral rite, rhetorical figures.

Key words: expression, motive of crying, mourning the poetics, Holy Scripture, Bible.

УДК 398.838.(=161.2)–055.2

Ірина Михалевич

УКРАЇНСЬКА «ЖІНОЧА» ПІСНЯ: ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНА

Стаття присвячена неоднозначному питанню жанротворення необрядової пісенності. На основі фольклористичних студій, здійснених дослідниками в ХІХ ст., простежено становлення терміна «жіноча» пісня. Здійснено детальний огляд праць, які висвітлюють історію розвитку цього жанрового різновиду лірики.

Ключові слова: жіноча пісня, лірика, жанровий різновид, ліричний герой, пісня про кохання.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній українській фольклористиці і до сьогодні не існує однозначної думки щодо жанрового поділу лірики. Оскільки тема кохання (як центральна в ліричних текстах) домінує чи не в усіх жанрах необрядової (та й обрядової) творчості, то покладати її в основу розмежування жанрових різновидів народних творів недоречно. До списку ліричних творів відносять і пісні, що відображають внутрішній світ жінки. Одні дослідники номінують їх вдовиними, інші – піснями про жіночу долю. Найпоширеніша назва ліричних текстів, у яких оспівано глибокі почуття (любов, туга, ненависть, гнів тощо) – пісні про кохання. Проте в козацьких, чумацьких піснях також ідеться про почуття любові. Сповнені цим почуттям і настрої пісень, у яких дівчина чекає свого

нареченого, і в яких тільки-но одружена молодиця старається догодити коханому і злій свекрусі. Невже всі ці співані народні зразки номінувати піснями про кохання?

Аналіз досліджень цієї проблеми. Традиційна класифікація фольклору і до сьогодні побудована на основі предметно-тематичного принципу. Така рубрикація народних необрядових текстів незручна й не відповідає тим вимогам, які ставлять перед собою науковці для нових досліджень. У сучасній фольклористиці В. Давидюк в основу поділу лірики покладає рецептивний принцип [2, с. 223], щоб із більшою точністю класифікувати ліричні твори на чоловічі, жіночі, дівочі та парубочі пісні. Ця термінологія не є новою в науковій сфері, скоріше забутою або належно не визнаною. На початках зародження фольклористики як науки вона позначала не конкретні терміни, а звичайні поняття.

Формулювання мети статті. Оскільки термін «жіноча пісня» впродовж багатьох років спорадично вживаний у наукових працях дещо в іншому значенні, то одне із завдань цієї роботи – простежити і з'ясувати початки наукових зацікавлень ліричною піснею загалом та становлення терміна «жіноча пісня» зокрема. У цьому й полягає актуальність дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із перших, хто працював над питаннями рубрикації фольклору, можна з упевненістю назвати М. Максимовича, який в основу поділу пісенності покладає тематичний принцип, класифікуючи пісні у збірнику «Малороссийские песни. Изданные М. Максимовичем» таким чином: мати й дочка; батько й діти; зять і теща; вдова і дочка і т. д. На думку упорядника, «пісні чоловіків, де видно ніжність почуття любові, належать, здається, до майбутнього часу» [8, с. 9]. Цікаво, що у цій класифікації до жіночих пісень віднесено і колискові. Варто зазначити, що сирітські та вдовині пісні теж додані до цього збірника як жіночі. «До пісень жіночих можна віднести святкові і обрядові... показуючи прихильність до задоволення від землеробського і сімейного життя, є зразками вельми витонченої сімейної ідилії – (такими є веснянки, троїцькі, весільні, на обжинки та інші пісні)...», – зазначає автор [8, с. 9].

Солідарна з останньою рубрикація пісень у збірнику «Пісні польські і руські люду галицького» В. Залеського, польського етнографа, драматурга, поета, знаного в народі як Вацлав з Олеська. Класифікація пісенної творчості теж стала об'єктом пильної уваги фолькло-

риста. Від Максимовичевої вона відрізняється лише більш детальною структурою. Вацлав з Олеська провадить головний поділ усієї лірики на ліричну та епічну. Таким чином, коли у пісні співають про кохання, то зрозуміло, що такі тексти створили й виконують їх жінки. Коли ж ідеться про господарські або історичні події – це справа суто чоловіцька. Поділ пісень у цій рубрикації наводить на думку про первинну участь жінки у піснетворенні, оскільки частка «жіночих» пісень, порівняно з чоловічими, тут значна:

1) пісні для різних урочистостей (заручальні, весільні, хрестильні, поминальні);

2) пісні для різних обрядів і святкувань (гаїлки, соботки, колядки);

3) пісні для різних сільських робіт і забав, а також пісні різних станів (селянські та обжинкові, пастуші, мисливські, військові, пісні опришків);

4) пісні для різних сільських гулянь (до застілля і до танцю (козака, польки, мазура, краков'яка, шумки, коломийки));

5) любовні пісні, переважно думки, та інші різноманітні твори різного складу [12, с. 32–33].

«Чоловічих» пісень фольклорист виділяє значно менше. Звісно, така класифікація далеко не претендує на сучасне застосування в науці (принаймні через змішування обрядових та ліричних пісень), проте вже тоді, на початках зародження фольклористики, В. Залеський акцентує на відмінності між народними творами, які виконують різні особи.

1836 р. вийшла друком збірка «Малороссийские и червонорусские народные думы и песни» П. Лукашевича, яку вважають першим збірником пісень з усієї території тогочасної України. Праця компілятивного характеру, хоча цінна за новизною фольклорних текстів (частину пісень зібрав автор, решта творів – з інших збірників), не має теоретичних засад, проте передмова містить цікаві спостереження. Тут етнограф, зазначаючи про вимирання народної творчості в Україні, говорить, що з десяти парубків невідомо, чи знайдеться хоча б один, який заспіває якусь «мужицьку» пісню, а то й зовсім «жіночу». «Не знаючи великоруських народних пісень, малоруські дівчата співають одні й ті ж...», – вважає Лукашевич [7, с. 6]. Такі висновки щодо жанрового поділу не містять точної вказівки, тому не претендують на будь-яке авторське твердження. Тексти пісень у збірнику вміщені за тематичними та жанровими ознаками.

Тим часом у Західній Україні 1837 р. з'являється альманах «Русалка Дністровая» авторства М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, діячів більш відомих як очільники гуртка «Руська трійця». У короткій передмові І. Вагилевича «Передговор к народним руским пїсням» стисло проаналізовано жанри фольклору. У розвідці йдеться про «думи» (по суті, сучасні українські історичні пісні), у яких «...розквітає лицарськими справами буйність» [9, с. 14]. У таких творах зафіксовано описи лицарських боїв, напади татар, оборона рідного краю, змальовані мужні князі, опришки та гетьмани. «Думки (пісні жіноцькі)» – така назва, на думку Вагилевича, характеризує іншу частину пісень, від яких віє «...буйною красою, і запаленими почуттями, пов'язаними з журбою і тугою» [9, с. 16]. По суті, до другої частини пісень уміщені усі, окрім історичних, сюди Вагилевич відносить дівочі та обрядові. Логічно, що за такою класифікацією пісні обрядові, котрі супроводжують обряди, тобто певні обрядодії у побуті, матимуть безпосереднє відношення до жінки. Такий поділ пісень на чоловічі та жіночі утворився умовно саме через сферу стосунку до чоловічої чи жіночої частини населення, проте не набув подальшого осмислення та глибшого доопрацювання. На думку фольклориста, «...пісня, якою хлопець тужить за своєю небогою, не відрізняється від думки, яку співає мила у тузі за своїм коханим» [9, с. 17]. Таким чином, критерієм для такого розподілу пісень буде не головний герой, а тематика пісні – розлука двох закоханих.

1928 р. у збірнику Історико-філологічного відділу Української АН авторства відомого сходознавця, історика, письменника А. Кримського вперше вийшла друком стаття з промовистою назвою «Як треба класифікувати народні пісні», у якій міститься критика щодо вже наявних поділів пісенної творчості.

Натомість у праці автор запропонував власну класифікацію, у якій немає історичних пісень. Уся лірика тут відповідно поділена на три відділи:

- 1) пісні релігійно-філософсько-етичні;
- 2) пісні житейські, побутові;
- 3) пісні жартівливі, або гумористичні [11, с. 165].

Другий відділ, який передусім цікавить нас, містить такі різновиди: одні торкаються особистого (сімейного) життя, інші – громадського. Пісні заколисні, дитячі, пісні молодих літ, тобто пісні про кохання, у яких автор виділяє такі теми: врода милого/милої, палке

кохання, утрата дівочтва, шукання пари тощо. Цей підрозділ називає особисті – пісні «...суб'єктивної індивідуальної психології» [11, с. 166]. Ще один різновид – пісні подружні з відповідною тематикою – відображають усі важливі етапи сімейного життя. На думку творця цієї класифікації, намагання удосконалити поділ народних пісень, осмислити та створити нову рубрикацію було потребою тогочасних фольклористів.

Цінною бачиться нам робота, присвячена аналізу та систематизації українських пісень, зокрема ліричних, українського фольклориста, етнографа, музикознавця Ф. Колесси. Дослідник вважає, що «...в любовних піснях без порівняння частіше й ширше оспівується почування дівчини й жінки, як почування чоловіка; з цього можна б догадуватися, що любовні пісні складало здебільшого жіноцтво» [4, с. 86–87]. Фольклорист іде далі у своїх міркуваннях щодо колективних почувань у календарних піснях, натомість любовна лірика XVII ст. «...є вже сильно індивідуалізованою й витонченою, підноситься до вислову особистих інтимних почувань» [4, с. 84]. Хоча в напрацюваннях Колесси назва «жіноча» пісня не набула маєстату наукової термінології, проте заслугою фольклориста-музикознавця можна вважати виокремлення найголовніших мотивів цих пісень: «силуваний шлюб, брак любови між подругами (у значенні – подружжям. – *І. М.*), лихий муж, п'яниця, нелюб, лиха свекруха, неприхильна родина мужа, розлучниця...» [5, с. 248].

Мають стосунок до питань жанрології праці яскравого виразника культурно-історичної школи М. Костомарова. Захоплюючись українськими піснями, він пояснює їх красу саме через те, що «...половина малоруських пісень може переважно називатися жіночою» [6, с. 164]. Не претендуючи класифікувати якимось чином лірику, змальовану «найяскравішими фарбами» (М. Костомаров), фольклорист, напевно, сам того не усвідомлюючи, підтримує герменевтичний критерій поділу родинної пісенності.

У вже цитованій монографії Костомарова «Об историческом значении русской народной поэзии» (1843) здійснено спробу класифікації пісенних зразків відповідно до історичних періодів. Примітно, що в тій частині праці, яка має стосунок до аналізу народної пісенності, Костомаров зазначає, що «“молодиця”, заміжня жінка трапляється більшою мірою в піснях жартівливих, або ж таких, де описано незгоди сімейної пари» [6, с. 170]. Логічно від того припустити, що

існують і такі пісні, у яких змальовано жінку (чи то пак незаміжню дівчину) і її щирі почуття закоханості або кохання. Так, М. Костомаров уважає, що до великої групи пісень, які «стосуються сімейного життя», варто віднести весільні, колискові, похоронні та причитання. Любовні (пісні про кохання), очевидно, належатимуть до окремого розряду пісенних зразків.

У 1895–1900 рр. вийшло у світ відоме чотиритомне видання «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» авторства Б. Грінченка. У третьому томі збірника фольклорист здійснює такий поділ пісенної творчості:

I. Пісні культу й обрядові (колядки, щедрівки, веснянки і весняні гулянки, русальні, троїцькі, купальські та ін.).

II. Пісні життя особистого (кохання, пияцтво).

III. Пісні життя сімейного (чоловік та жінка, батьки і діти, вдова, весілля, дитячі пісні).

IV. Пісні життя економічного і станового.

V. Пісні життя політичного.

VI. Сатира і жарти.

Окремий розділ становлять «Весільні пісні» та опис самого обряду, який ці пісні супроводжують [3, с. 12].

Попри такий детальний поділ народних пісень стосовно сфер людської діяльності, чи не кожен розділ містить фольклорні тексти, мотивами яких є сімейне життя, нелегка жіноча доля, а головним ліричним героєм – жінка, наділена страдницькими почуттями та волевим характером.

Цим творам, уміщеним у збірнику, притаманна неоднозначність у визначенні меж жанру стосовно сучасної усталеної класифікації, тому що, до прикладу, ряд пісень родинно-побутової тематики вміщено до розряду веснянок («Там під вербою та зеленою» (с. 84), «Ой зеленая та дубровонько» (с. 84), «Як перейшла та й до свекрухи» (с. 99) та ін.).

Масштабні дослідження у фольклористиці пов'язані з іменем І. Франка. Ще в гімназійні роки він, збираючи до своїх зшитків пісенні записи, укладає їх таким чином: любовні; полюбовні й дівочькі; парубоцькі й вояцькі; сміховинні; обрядові пісні. Програмною стосовно теми жіноцтва є Франкова стаття «Жіноча неволя...», у якій він, як і Костомаров, не претендуючи на науковість, образно називає опрацьовані тексти «жіночими невольничими псалмами» [10, с. 211].

Автор підкреслює притаманний їм трагізм, зазначаючи, що «...між жіночими піснями руського народу стрічаємо дуже багато так сумовитих, так жалібно болющих...» [10, с. 211]. Звісно, термін «жіноча пісня» тут сприймаємо (як і в попередників Франка) не як жанровий різновид, а як поняття, назване так лише через центральну фігуру пісні – жінку. Це доводить і назва розвідки, у якій, окрім балад, Франко розглядає також жіночі пісні, проте називає всі аналізовані твори загальною назвою – руськими піснями народними. Франко звертає увагу на недавнє походження таких пісень, вважаючи їх, окрім деяких мандрівних, «новішого, майже сучасного походження» [10, с. 211]. Їхню новизну виказують і нові слова, і події, у них зображені.

Висновки. Хоча історія становлення терміна «жіноча» пісня продовжилася в теоріях радянських і українських науковців кінця ХХ – початку ХХІ ст., проте вивчення народної пісенності загалом неможливо уявити без ретроспективи до напрацювань фольклористів ХІХ ст. Їхні праці заслуговують значної уваги, оскільки підтверджують правомірність виділення жіночої пісні як одного з жанрових різновидів родинно-побутової лірики. Бачимо, що цей термін пройшов у своєму становленні довгий шлях значеннєвих кодів: статєва відмінність (не чоловіче виконання) – номінація календарно-обрядової пісенності (спів жінок під час обрядів) – номінація родинно-обрядової творчості (пісні, які виконує жіноцтво під час весілля) – група пісень, які пов'язані з побутом й іншими жіночими справами (по суті всі, крім історичних та пов'язаних з військовою чоловічою справою) – позначення колискових, жіночих, дівочих та (чи) пісень про кохання – виділення трагічних, сумних творів (почуттєвий, емоційний фактор) – змалювання сімейного життя, перипетій та незгод (сучасна родинно-побутова пісенність) – жартівливі пісні – жінка – ліричний герой – жінка-автор та виконавець твору. Групи творів, які свого часу були позначені терміном «жіноча» пісня, мали право на таку номінацію. Проте зараз, у контексті герменевтичного методу, варто надати право саме ліричній, а значить чуттєвій, глибоко інтимній пісні визначати себе з позиції особи, яка її виконує.

Джерела та література

1. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському курсі) / В. Ф. Давидюк. – Вид. 2-ге, випр. й переробл. – Луцьк : ПВД «Твердина», 2010. – 448 с.

2. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях. Т. 3. Песни / сост. Б. Д. Гринченко ; [записи : А. Т. Андриевской и др.]. – Чернигов : Тип. Губерн. Земства, 1899. – XXXII, 765 с.
3. Колесса Ф. М. Українська народна пісня на переломі XVII–XVIII вв. / Ф. М. Колесса // Колесса Ф. М. Фольклористичні праці. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 60–108.
4. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського університету. Серія філол. – 2009. – Вип. 47. – С. 166–272.
5. Костомаров М. И. Об историческом значении русской народной поэзии / М. И. Костомаров // Костомаров М. И. Слов'янська міфологія / упорядкув., прим. І. П. Бетко, А. М. Полотай ; вст. ст. М. Т. Яценка. – К. : Либідь, 1994. – С. 44–200.
6. Лукашевич П. А. Малороссийские и червонорусские народные думы и песни / П. А. Лукашевич. – СПб. : [б. и.], 1836. – 172 с.
7. Максимович М. А. Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. – М. : В тип. Августа Семена при Имп. мед.-хирург. акад., 1827. – 234 с.
8. Русалка Дністровая : Rutenische Volks-Lieber / [упоряд. І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич]. – У Будимі : письмом Корол. Всеучилища Пештанського, 1837. – XX, 133 с.
9. Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних І. Франко // Франко І. Зібрання творів. У 50 т. Т. 26. – К. : [б. в.], 1980. – С. 210–253.
10. Кримський А. Як треба класифікувати народні пісні / А. Кримський / Кримський А. Розвідки, статті та замітки : [зб. іст.-філол. від.]. – К. : Укр. акад. наук, 1924. – I–XXVII. – С. 163–166.
11. Waclaw z Oleska. Piesni polskie I ruskie ludu galicyjskiego / Waclaw z Oleska. – Lwów : Nakladem Franciszka Pillera, 1833. – 516 s.

Михалевич Ирина. Украинская «женская» песня: к вопросу становления термина. В статье прослежена история становления термина «женская» песня. На основе фольклорных исследований, осуществленных в XIX в., совершен подробный обзор трудов, освещающих неоднозначные позиции по этому вопросу. Это позволяет проследить изменения и трансформации термина, обозначающего понятие песенного лирического произведения, которое исполняет женщина. Несмотря на существование нескольких классификаций необрядных народных текстов, единой, теоретически оправданной, до сих пор нет. В статье очерчен результат исследований главных трудов и сборников народного творчества, в которых сделаны попытки классификации народной лирики. Своими работами в области этнографии, археологии и фольклора романтики заложили прочную основу для дальнейших научных свершений.

Ключевые слова: женская песня, жанровая разновидность, Михаил Максимович, Николай Костомаров, Иван Франко, лирика, лирический герой, песня о любви.

Mykhalevych Iryna. Ukrainian “Women’s” Song: On the Topic of the Terms’ Formation. The historical formation of this term is shown in the suggested article. On the basis of the folklore works, made by researches in the 19th century, a detailed review of works is completed. These works highlight the ambiguous position on this issue. This allows you to follow the changes and transformations of the term, that marks the concept of the lyrical song in the women’s performance. Despite the existence of several classifications of nonritual folk-texts, the only theoretically justified classification still does not exist. The main theoretical achievements and works of folk art collections are outlined in this article, where the attempts of folk poetry classifications are contained. By these achievements in the field of ethnography, archeology, folklore and romance a solid foundation for further scientific achievements was laid.

Key words: the women’s song, genre variety, Mychailo Maksymovych, Mykola Kostomarov, Ivan Franko, lyrics, the lyrical hero, the song about love.

УДК 398.83(477.82):801.631.51

Лілія Пикалюк

ПОЕТИКО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті досліджується поетико-виражальна система західнополіських весільних пісень. Проведений у роботі аналіз дає змогу розширити розуміння мовно-культурного комплексу українців, пізнати семантику основних весільних обрядодійств, атрибутів та образів.

Ключові слова: Західне Полісся, весільні пісні, поетика, тропи, стилістичні фігури.

Постановка наукової проблеми та її значення. Весільна пісенність Західного Полісся характеризується генетичним зв’язком та типологічною однорідністю із загальноукраїнською народною традицією. Її мова позначена підвищеною емоційністю, дотепністю, насичена тропами, стилістичними фігурами, особливою фонікою.

Поетико-виражальна система західнополіських весільних пісень складна і різнобічна, має багато спільного з творами інших пісенних жанрів, проте вирізняється більшим динамізмом, стислістю, лаконіч-